

JIŘÍ KUTHAN – JAN ROYT

KATEDRÁLA SV. VÍTA, VÁCLAVA A VOJTĚCHA

*Historie – architektura –
umělecké poklady*

karmelitánské
nakladatelství

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Kuthan, Jiří, 1945-

Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha : historie - architektura - umělecké poklady / Jiří Kuthan, Jan Royt. – V Praze : Karmelitánské nakladatelství, 2023. – 130 stran. – (Poutník ; svazek 7)

Vydalo Karmelitánské nakladatelství ve společnosti KatMedia, s.r.o. – Chronologické přehledy – Terminologický slovník. – Obsahuje bibliografii

ISBN 978-80-7566-192-0 (brožováno)

* 726.6 * 72.04 * 72/76.05 * (437.311) * (048.8)

– Katedrála sv. Víta (Praha, Česko)

– katedrály – Česko

– katedrály – dějiny

– architektonická dekorace – Česko

– umělecká výzdoba – Česko

– Praha (Česko)

– monografie

72 - Architektura [21]

© Prof. PhDr. Jiří Kuthan, DrSc., Dr.h.c.; Prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D.

Photo © Jiří Kuthan, Cyril Royt et al. (viz seznam vyobrazení)

© KatMedia, s. r. o., Praha, 2023

ISBN: 978-80-7566-192-0

• OBSAH

ÚVODEM / 10

DĚJINY / 17

**1. ROTUNDA SV. VÁCLAVA A JEJÍ OSUDY
DO POČÁTKU STAVBY SPYTIHNĚVOVY BAZILIKY / 18**

**2. SPYTIHNĚVOVA BAZILIKA DO ZAHÁJENÍ VÝSTAVBY
GOTICKÉ KATEDRÁLY / 20**

**3. ZALOŽENÍ GOTICKÉ KATEDRÁLY A JEJÍ RŮST
DO HUSITSKÝCH VÁLEK / 22**

Zahájení stavby gotické katedrály a události do smrti prvního
pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic / 22

Karel IV. a katedrála sv. Víta, císařovo setkání
s Petrem Parléřem / 24

Karel IV., druhý pražský arcibiskup Jan Očko z Vlašimi
a růst katedrály v druhé polovině šedesátých a v sedmdesátých letech
14. století / 25

Účty pražské katedrály z let 1372–1378 / 25

Nové hroby českých knížat a králů z rodu Přemyslovců,
ostatky a hroby světců / 26

Korunovace a pohřby členů vladařského rodu v chrámu sv. Víta.
Smrt a pohřeb Karla IV. / 27

Smrt druhého pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi
a růst katedrály za krále Václava IV. / 29

Katedrála na začátku husitské revoluce / 30

**4. STAVBA GOTICKÉ KATEDRÁLY ZA MATYÁŠE Z ARRASU,
PETRA PARLÉŘE A JEHO NÁSTUPCŮ / 31**

Dílo Matyáše z Arrasu / 31

Dílo Petra Parléře a jeho nástupců do husitské revoluce / 33

5. SOCHAŘSKÉ DÍLO V KATEDRÁLE DO ZAČÁTKU HUSITSKÝCH VÁLEK A MOZAIKA NA PRŮČELÍ ZLATÉ BRÁNY / 40

Nejstarší sochařské práce v katedrále / 40

Konzoly a baldachýny na pilířích po stranách osy vysokého chóru / 41

Sochařská výzdoba portálů kaple sv. Václava a konzol v jejím nitru / 42

Sochařská výzdoba jižní předsíně katedrály / 42

Socha sv. Václava ve Svatováclavské kapli / 43

Náhrobky českých knížat a králů / 43

Náhrobek druhého pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi / 44

Nedochovaný náhrobek císaře a krále Karla IV. / 46

Galerie bust v dolním triforiu / 46

Sochařská výzdoba horního triforia / 47

Mozaika na jižní bráně / 47

6. SVATOVÍTSKÁ KATEDRÁLA OD HUSITSKÝCH VÁLEK DO KONCE VLÁDY JAGELLONCŮ V ROCE 1526 A DO POŽÁRU V ROCE 1541 / 49

7. KATEDRÁLA V DOBĚ RENESANCE / 51

8. KATEDRÁLA V DOBĚ BAROKNÍ / 53

Kalvínské obrazoborectví / 53

Pokusy o dostavbu katedrály a další opravy / 54

Sv. Jan Nepomucký a jeho hrob / 56

9. OBNOVA A DOSTAVBA KATEDRÁLY V 19. A 20. STOLETÍ / 58

• ÚVODEM

První chrám sv. Víta, který měl podobu rotundy, založil kníže Václav († 935), jenž se stal svatým patronem a nebeským ochráncem národa Čechů a české země. Protože do tohoto prvotního chrámu bylo tělo svatého Václava ze Staré Boleslavi převezeno, získalo toto místo nové posvěcení. I poloha rotundy uprostřed Pražského hradu v blízkosti místa, kde probíhalo nastolování českých knížat, předurčovala její výjimečné postavení mezi všemi kostely utvářejícího se českého státu. A tak když bylo za knížete Boleslava II. (vládl v letech 972–999) a za spoluúčasti jeho sestry Mlady založeno pražské biskupství, stal se nevelký kostelík sv. Víta biskupským chrámem, a tím i středobodem nové české církevní provincie. K posvátné aureole svatovítské rotundy přispělo i to, že sem byly přeneseny ostatky druhého pražského biskupa a dalšího z řady českých patronů – sv. Vojtěcha, uloupené českým vojskem ve Hnězdně. Původní rotundu sv. Víta pak nahradila bazilika, jejíž budování zahájil v roce 1060 kníže Spytihněv II. (vládl v letech 1055–1061).

Kapitula při Svatovítském chrámu, která zde působila v těsné blízkosti panovníkova sídla, se stala přirozeně duchovním centrem české

země. Z tohoto prostředí vzešlo významné historické dílo – kronika sepsaná kapitulním děkanem Kosmou († 1125). Ten v ní vytvořil literárně poutavý obraz českých dějin od mytických dob až po dobu svého života a položil základy historického vědomí českého národa.

Takzvaná Spytihněvova bazilika, která nahradila svatováclavskou rotundu, nevyhovující již malými rozměry, sloužila potom také k uložení ostatků řady českých vladařů a dalších členů panovnického rodu Přemyslovců a Lucemburků. Když nastolení nového vladaře dostalo díky zisku královského titulu a obřadu korunovace a pomazání sakrální obsah, stal se Svatovítský chrám místem, kde se odehrával rituál legitimizace panovníkovy moci „z Boží milosti“.

Zřízením pražského arcibiskupství, k němuž svolil papež Klement VI. bulou z 5. května 1344, stala se bazilika sv. Víta chrámem metropolitním. Už několik let před tím se uvažovalo o tom, že bude zahájena výstavba nové katedrály, u jejíž počátků stáli český král Jan Lucemburský a jeho syn Karel. V jejich přítomnosti obdržel ve staré bazilice sv. Víta při slavné mši dne 21. listopadu 1344 první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic pallium – odznak své hodnosti – a vzápětí poté byl položen základní kámen nové katedrály za přítomnosti krále Jana Lucemburského, jeho syna Karla a mnoha církevních a světských hodnostářů.

Zatímco většina evropských katedrál byla budována uvnitř měst,

katedrála pražská vyrůstala mimo město, vysoko nad ním, uprostřed areálu Pražského hradu, který byl nejen sídlem vladařů, ale i svého druhu posvátným okrskem s několika kostely – byl tu prastarý kostel Panny Marie, bazilika sv. Jiří, kde byly uloženy ostatky svaté Ludmily, a kostel Věch svatých, při němž Karel Lucemburský zřídil novou kapitolu. Díky poloze na temeni návrší, na němž Pražský hrad leží, zdvihá se gotická katedrála vysoko nad souměstím, jehož ve středověku samostatné části leží po obou březích Vltavy. Od počátku byla bezpochyby zamýšlena jako výrazná dominanta pražské sídelní aglomerace. Navíc byla budována s velkými aspiracemi uměleckými. První mistr, který stál v čele stavby, Matyáš z Arrasu († 1352), povoláný Karlem Lucemburským z Avignonu, zprostředkoval do Prahy vzor francouzské katedrální architektury. Ale Matyášův nástupce, geniální Petr Parléř, dodal pražské katedrále a její sochařské výzdobě rysy umělecké výjimečnosti.

Dílo Matyáše z Arrasu a Petra Parléře vyrůstalo v době, kdy Praha byla sídlem vladaře Svaté říše římské. V letech vlády Karla IV. i v desetiletích následujících po jeho smrti byla Praha ohromným stavenišťem a zároveň i kulturním a uměleckým centrem prvního řádu. Všem, co zde tehdy vyrůstalo, zjevně dominovalo dílo Petra Parléře († 1399) i jeho nástupců v době před husitskou revolucí. Pražská katedrála byla po řadu desetiletí nejvýznamnější stavbou na území státního svazku České koruny. Díky tomu, že hlavním sídlem císaře Karla IV. a římského krále Václava IV. byla Praha, byla práce pražské katedrální huti nejvýznamnější v celé Svaté říši

římské. Už proto, a také zásluhou své kvality, měla mimořádnou rezonanci a její vliv nevypřchal ani poté, co se po vypuknutí husitské revoluce v roce 1419 růst pražské katedrály zastavil.

Za vlády císaře Karla IV. i v desetiletích následujících byla posvátná aureola Svatovítského chrámu zdůrazněna novými hroby světců a zemských patronů – sv. Víta, sv. Václava a sv. Vojtěcha, k nimž přibyl sv. Zikmund, jehož ostatky dal císař Karel IV. přenést do Prahy. Posvátnost pražské katedrály navyšovalo i množství svatých ostatků, které pro metropolitní chrám získal Karel IV. Zároveň ale celou stavbu prostoupila i oslava vladařského domu Lucemburků a staré dynastie Přemyslovců, z níž Karel IV. po matce vzešel.

Ideu státního svazku České koruny, kterou konstruoval Karel IV., reprezentuje na katedrále sestava erbů na schodišti při jihovýchodním nároží příčné lodi. Tento svět byl poručen do ochrany Krista, Panny Marie a společenství českých svatých patronů, jak byli zpodobeni v řadě bust horního triforia, v místě vzbuzujícím dojem, že se takřka dotýká nebes. Sepětí Božího řádu a sakralizované pozemské vlády tu bylo prezentováno s mimořádným důrazem. S tím souvisí i skutečnost, že katedrála se stala místem uložení korunovačních klenotů. Komora, kde jsou uschovány, je přístupná přímo ze Svatováclavské kaple. Sepětí české královské koruny s hlavním zemským patronem bylo podtrženo i tím, že spočívala na hlavě sv. Václava a odtud byla snímána jen u příležitosti korunovačního aktu. Česká královská koruna, v jejímž vrcholu je křížek s trnem z koruny

Kristovy, byla symbolem Českého království a královské moci „z milosti Boží“. Jinými slovy – stala se posvátným symbolem českého státu a tak je vnímána dodnes. Katedrála jako místo korunovací a uložení korunovačních insignií byla tak jakýmsi strážcem trvání českého státu, jehož idea byla díky všem těmto atributům sakralizována.

Vnitřní prostor katedrály naplňoval sled bohoslužeb, liturgický zpěv a hudba, a to vše se obzvlášť zintenzivnilo při velkých svátcích a zvláštních příležitostech. Uberto Decembrio († 1427) ve svém listě z roku 1399 napsal, že v pražském hlavním chrámu „*ve dne v noci, což jsem neviděl nikde jinde, nepřetržitě služby Boží se slouží*“.

V letech husitské revoluce byly katedrála a její vybavení postiženy jak ze strany císaře Zikmunda, tak i husitským obrazoborectvím, ale nejhoršímu se tehdy podařilo zabránit. Později, v době vlády jagellonské dynastie, dostala katedrála pozoruhodné umělecké akcenty – připomeňme alespoň královskou emporu a malířskou výzdobu Svatováclavské kaple. Pokus o pokračování ve stavbě však tehdy ztroskotal.

Těžce byla katedrála zasažena při požáru Pražského hradu v roce 1541. Později přibyla nová varhanní kruchta, dílo Bonifáce Wohlmuta, královský náhrobek vytvořený Alexandrem Collinem či kaple nad hrobem sv. Vojtěcha.

Velký ničivý zásah zažila Svatovítská katedrála za krátké vlády Fridricha Falckého, kdy pod vedením kalvínského kazatele Sculteta byla zničena velká část vnitřního vybavení.

Už v pozdním 14. století, vzápětí po jeho usmrcení, byl v katedrále dodatečně pochován generální vikář pražské arcidiecéze Jan z (Ne) Pomuku († 1393), kterého třetí pražský arcibiskup Jan z Jenštejna nazval svatým mučedníkem. Ačkoliv se v průběhu postupujícího 17. století a v raném 18. století šířila svatojánská úcta, byl sv. Jan z Nepomuku blahořečen až v roce 1721 a prohlášen za svatého dne 19. března 1729. Jeho kult se v mimořádné intenzitě ujal nejen v zemích České koruny, ale i v často velmi vzdálených místech světa. V pražské katedrále byl s okázalou nádherou vytvořen a vyzdoben světcův hrob.

Ačkoliv v období baroka vyrostlo v českých zemích velké množství velkolepých kostelů, Svatovítská katedrála se tehdy dostavby nedočkala, přestože k ní byl v roce 1673 za přítomnosti císaře Leopolda I. položen základní kámen. Jako torzo tak katedrála zažila i poslední korunovací na českého krále 7. září roku 1836.

Obnova starých částí chrámu započala 21. listopadu roku 1844, tedy pět set let ode dne, kdy byl položen základní kámen katedrály. Dne 30. srpna 1873 posvětil arcibiskup kardinál Bedřich Schwarzenberg nový hlavní oltář sv. Víta a boční oltář sv. Kříže. Prvního října téhož roku pak byl položen základní kámen k dostavbě katedrály, a to v rámci oslav 900. výročí vzniku pražského biskupství. V květnu roku 1929, kdy se slavilo dvě stě let od svatořečení sv. Jana Nepomuckého a tisíc let od smrti sv.

JIŘÍ KUTHAN – JAN ROYT

KATEDRÁLA SV. VÍTA, VÁCLAVA A VOJTĚCHA

*Historie – architektura –
umělecké poklady*

Vydalo Karmelitánské nakladatelství ve společnosti KatMedia, s. r. o.,
v Praze roku 2023 jako svou 2300. publikaci

V edici *Poutník* svazek 7

Fotografie z archivu autorů, Nakladatelství Lidové Noviny, ČTK
a Národní galerie v Praze

Plány katedrály Jaroslav Synek

Odpovědná redaktorka Kristina Veselá

Obálka, grafická úprava a sazba Robin Brichta

Tisk FINIDR, s. r. o., Český Těšín

*Knihy Karmelitánského nakladatelství zakoupíte na eshop.cirkev.cz
a v síti kamenných Karmelitánských knihkupectví (eshop.cirkev.cz/prodejny).*